

recenzije

Nikola DOGAN, *U potrazi za Bogom. Kršćanin u postmodernom vremenu*, Đakovo: Teologija, Biblioteka Diacovensia. Studije; 5, 2003., 447 str.

Ovo je knjiga za svakog svećenika pa i za misaonog akademski izobraženog vjernika, napose za studente teologije, koja će im razložiti u kakvoj se situaciji danas u doba postmoderne vjera nalazi i kako je do te situacije došlo pod utjecajem novovjekovne filozofije od Descartesa (1596.–1650.) do Heideggera (1889.–1976.) i Nietzschea (1844.–1900.): od predmoderne do postmoderne, od europske smrti »smrti Boga« do »smrti svjetskog čovjeka«. Ujedno ta knjiga pokazuje putove reanimacije vjere u današnjem duhovno razbijenom svijetu kojoj je njezin temeljni slogan: život u ljubavi po uzoru na Presveto Trojstvo, Ja, Ti, Mi, ne zaboravljajući ljubav prema neprijatelju.

Blještavilo te univerzalne mnogolične ljubavi blista s lika uskrslog Isusa, Sina Božjega, od Boga darovana čovječanstvu za spasitelja prema učenju katoličke vjere. Ta je ljubav, u koju je uključena i ljubav prema neprijatelju, sva sakupljena u raspetom Isusu na križu i u njegovu uskrsnuću od mrtvih. Uskrsnuće je kamen temeljac kršćanske vjere. S Isusovim uskrsnućem kršćanstvo stoji i pada. U toj viziji čovjek je Božja slika i kao takav on je osoba s relacijskim povezanostima s drugim osobama: Ja–Ti–Mi. Čovjek je sazdan iz ljubavi za ljubav. To je srž suvremene antropologije usmjerene na Isusovo uskrsnuće kao izvoru čovjekova spasenja od smrti, od nemira i ak-

tualne izgubljenosti, od uzaludnog traženja svog identiteta u svom postmodernom vremenu. Kršćanstvo mu poručuje: čovjek je od Boga voljen i voljen ljubi. To je poruka kršćanstva čovjeku, koji izlomljen živi u postmodernoj. U tome se sastoji i nova evangelizacija.

Knjiga je inače u funkciji fundamentalne katoličke teologije, bez ulaženja u pitanje koje mjesto kršćanskoj vjeri pripada među drugim vjerama. »Apologetska borba« se provodi i u ovoj knjizi, ali ne s drugim vjerama nego s novovjekovnim filozofijama, no ne žučljivim ideološkim raspravama, nego pokazivanjem na garišta individualnog, socijalnog, kulturnog i ostalih temeljnih oblika života ljudskog bitka, koja su novovjekovne filozofije za sobom ostavile, a kojih su očevi Descartes — odgovoran za destrukciju čovjeka u modernoj, Heidegger i Nietzsche — odgovorni za destrukciju čovjeka u postmodernoj. Te destrukcije je autor dobro osvijetlio, tako da se postmoderan čovjek može s lakoćom u njima pronaći. Ova studija u izdanju Biblioteke Diacovensia doista je studiozno solidno i iscrpno utemeljenje kršćanske vjere u našem vremenu. Autor pri tome ne ujednoumljuje čitatelja svojim vlastitim analizama, nego stvari s raznih strana osvjetljuje uz pomoć vrlo bogate strane i domaće literature.

Neka mi ipak bude slobodno navesti nekoliko napomena.

Autor središte subjektivne religije stavlja u doživljaj Svetoga R. Otta. Ja bih ga ipak stavio prvotno u metafizičko iskustvo Beskonačnog bića, iz čega se spontano rađa osjećaj svetoga. Za krizu predmoderne autor navodi aristotelovsko–skolastički nauk o Božjoj nepromjenljivosti, iz koje proizlazi da je Bog nepromjenljiv u odnosu na svijet i čovjeka, da je posve apatičan. Aristotela se ne smije identificirati sa skolastikom. Aristotel ne zna formalno za stvaranje, ne zna za participaciju bića, nije primijenio analogiju bića na »Nepokrenutog pokretnika«, a Toma ima cijelu kvestiju o to-

me kako Bog ljubi sve što je stvorio (S. theol. I, q. 20). Istina je da je Božja bit nepromjenljiva, ali Božja bit ima svojstvo da može slobodno djelovati, stvarati, stvorene stvari uzdržavati itd., a da se pri tome u svojoj biti ne mijenja — kao što se ni naša bit djelovanjem ne mijenja, nego se djelovanjem odnoseći se na drugo usavršuje. Ipak, velika je razlika između Božje svijesti djelovanja i naše svijesti o djelovanju. U Bogu nema sukcesije svijesti o djelovanju, ona je simultana, dok kod nas svijest o našem djelovanju teče sukcesivno. Svakako Atena i Jeruzalem se ne suprotstavljaju nego se međusobno upotpunjuju, prožimaju i proniču.

Budući da autor na koncu knjige izričito ne tvrdi da je i Bog koji nas ljubi nepromjenljiv, čitatelj je u napasti da zaključi na temelju prethodnog autorovog predstavljanja Božje nepromjenljivosti da je Bog postmoderne promjenljiv.

Kao otac krize predmoderne s pravom je naveden Descartes i njegov »cogito ergo sum — mislim dakle jesam«. Descartes s onim »ergo sum« na *primum esse*, na supstancijalno *esse* (na egzistirati), o kojem se, po njemu, međutim ne može sumnjati jer je to najjasnija ideja. Međutim, o tom sumnja Budha (aktualizam). Descartes je mogao bez sumnje zaključiti samo ovo: mislim, dakle dok mislim egzistiram kao misleći, a to je čista tautologija. To znači da je temelj apsolutnog racionalizma započet s Descartesom posve truo. Nema u rezultatima filozofije »jasne ideje« u Descartesovom smislu na kojoj bi se temeljilo dokazivanje. Jasna ideja kako je shvaća Descartes je iluzija.

U svezi s Heideggerom, koji prema autoru dovodi u krizu racionalističku modernu ističem da je šteta što skolastici nisu naglašenije razvili tezu da su stvari spoznatljivije po *actus*-u, a ne po biti, koja je granica *actus*-a, a to znači da su stvari spoznatljivije ne po pojmovima nego po egzistenciji.

Konačno Bonhoeferovo areligiozno kršćanstvo nije ništa drugo nego Luthe-rova teza »sola fides«, tj. Božja se opstojnost ne može filozofski dokazati, pa prema tome se ni *dokazani* Bog ne može štovati religioznim činima. On je kao takav za subjektivnu religioznost mrtav.

Šteta što sadržaj ovih primjedaba autor nije imao pred očima.

Rudolf BRAJIČIĆ

Vladimir LONČAREVIĆ, *Luči Ljubomira Marakovića*, Filozofski fakultet Družbe Isusove, Biblioteka »Religijski niz«, knjiga 4, Zagreb, 2003. 307 str.

Ljubomir Marakovć je dugo prešućivani najznačajniji predstavnik katoličke struje u hrvatskoj književnosti. Rodio se u Topuskom 17. lipnja 1887. a umro u Zagrebu 22. veljače 1959. godine. Bio je plodan književni i kazališni kritičar te urednik časopisa *Luč* i *Hrvatska prosvjeta*. Sveukupna javnost napokon je ovim djelom dobila vrijednu monografiju, koja je plod dugogodišnjeg istraživanja i proučavanja mr. sc. Vladimira Lončarevića.

U prvom poglavlju — *Uvodu* (str. 11–20) autor prikazuje paradoksalnu sudbinu Ljubomira Marakovića, vrhunskoga intelektualca i pisca, urednika i kritičara koji zbog ideoloških razloga nije bio poćudan komunističkim vlastima pa mu je oduzeto pravo javnog nastupanja i naredena »književna šutnja«, da bi zatim bio osuđen na trinaest mjeseci robije u Staroj Gradiški i da bi se, konačno, o njemu u javnosti moralo šutjeti. »Tako je i Maraković ostao u višedesetljetnoj tami zaborava i nemara.« (str. 13)

U drugom opširnom poglavlju *Život i rad* (str. 21–114) autor donosi obilje podataka o obitelji, o đачkim danima u čuvenoj travničkoj Nadbiskupskoj velikoj gimnaziji koju su vodili isusovci. Maraković je tamo maturirao 1905. godine i na preporuku svojih profesora najesen pošao u Beč gdje je na Filozofskom fa-